

Ο ρόλος της διά βίου μάθησης στην εκπαίδευση και κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού και οι δημογραφικές εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Της κ. **Νικολίτσας ΒΕΛΗ-ΡΑΠΤΗ**

Οι διεργασίες και εξελίξεις που εμφανίζονται στο σημερινό οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον με επιταχυνόμενους ρυθμούς μεταλλάσσουν ραγδαία και εκ βάθρων όχι μόνο την παραγωγική και εργασιακή δραστηριότητα, αλλά και την καθημερινή συμπεριφορά και συμβίωση των πολιτών. Τόσο τα εθνικά σύννορα, όσο και εκείνα μεταξύ μεγαλύτερων συνασπισμένων κρατών υπερφαλαγγίζονται από τη λεγόμενη παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η οποία τείνει να διαμορφώσει συχνά τους δικούς της κανόνες λειτουργίας.

Οι συνεχείς τεχνολογικές καινοτομίες σε προϊόντα και παραγωγικές διαδικασίες, επαναπροσδιορίζουν το περιβάλλον και το περιεχόμενο της εργασίας, δημιουργώντας αναπροσαρμογές στις επαγγελματικές ικανότητες των απασχολούμενων, καθώς επίσης και των νέων, που πρόκειται να εισέλθουν στην αγορά εργασίας, υποχρεώνοντας έτσι ολοένα και περισσότερα άτομα να αλλάζουν αρκετές φορές στη διάρκεια της ενεργού ζωής

τους περιεχόμενο ή και κατεύθυνση του επαγγέλματος.

Τα άτομα, προκειμένου να ανταπεξέλθουν με επιτυχία στη συνεχή προσαρμοστικότητα των επαγγελματικών ικανότητων τους, ώστε να παραμείνουν «απασχολήσιμοι», θα πρέπει να βρουν τρόπους και μέσα να εμπλουτίσουν και να διευρύνουν τις γνώσεις τους με τρόπο συστηματικό.

Αυτό δεν αφορά μόνον στους νέους, που θα πρέπει να θέσουν εκπαιδευτικά θεμέλια, και οι οποίοι νέοι είναι μάλιστα πολύ πιο εξοικειωμένοι με τις νέες τεχνολογίες της πληροφορικής απ' ό,τι οι ενήλικες, αλλά κυρίως στους τελευταίους, οι οποίοι συχνά βρίσκονται αντιμέτωποι με πρωτόγνωρες γι' αυτούς καταστάσεις και προκλήσεις, οι οποίες τους δημιουργούν σοβαρές αναστολές και δυσκολίες ανταπόκρισης.

Εν όψει των δημογραφικών εξελίξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το θέμα της συνεχούς επιμόρφωσης ή επανακατάρτισης των ενηλίκων αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη βαρύτητα για τους εξής λόγους:

1. Διευρύνεται στην κορυφή η δημογραφική πυραμίδα και στενεύει στη βάση της, με αποτέλεσμα η αγορά εργασίας να τροφοδοτείται μελλοντικά όλο και με λιγότερους νέους, οπότε η παραμονή των ενηλίκων σ' αυτήν θα γίνει περισσότερο αναγκαία.

2. Έχουν ουσιαστικά εξαντληθεί τα μέτρα πρόωρης συνταξιοδότησης, που εφαρμόστηκαν με αρκετή γενναιοδωρία στο παρελθόν, για να αμβλύνουν την ανεργία λόγω προσπαθειών εξορθολογισμού των επιχειρήσεων. Έχουν συρρικνωθεί οι διαθέσιμοι πόροι για εφάπαξ αποζημιώσεις και, ακόμη πιο πολύ, οι δυνατότητες ασφαλιστικής κάλυψης των πρόωρα συνταξιοδοτούμενων.

3. Έχει αποδειχτεί, ότι η αποχώρηση αρκετών ενηλίκων, όσο και έμπειρων στελεχών έχει συχνά περισσότερα μειονεκτήματα παρά πλεονεκτήματα. Οι επιχειρήσεις χάνουν άτομα με ανεπτυγμένη ταυτότητα μ' αυτές (τη λεγόμενη «corporate identity»), καθώς και με πολύτιμη τεχνογνωσία.

Από όσα καθημερινά βιώνουμε, ως προς τις μεταλλαγές στους τρόπους εργασίας και κοινωνικής διαβίωσής μας, προκύπτουν δύο ζητήματα:

A. Η αλλαγή της ηλικιακής σύνθεσης των οικονομικά ενεργών ατόμων, με μείωση της εισροής νέων ατόμων και αύξηση του μεριδίου των ενηλίκων σ' αυτήν, υποχρεώνει τους αρμόδιους να αναθεωρήσουν την πολιτική τους στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Χωρίς να παραμελήσουν τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στην αρχική εκπαίδευση και κατάρτιση, ώστε να θέσουν τα θεμέλια για μία κατά το δυνατόν διά βίου μάθηση στο μέλλον, οφείλουν να εστιάσουν την προσοχή τους σε μέτρα, που θα διευκολύνουν την επιμόρφωση και επανακατάρτιση

των ενηλίκων, στα πλαίσια ενός συνεκτικού συστήματος διά βίου εκπαίδευσης.

B. Η είσοδος των νέων τεχνολογιών της πληροφορικής και των επικοινωνιών μέσω διαδικτύων επιβάλλει την απόκτηση εκ μέρους τόσο των απασχολούμενων, όσο και των ανέργων όλων εκείνων των γνώσεων και δεξιοτήτων, που θα τους κάνουν ικανούς να τις αφομοιώσουν και να τις αξιοποιήσουν στην επαγγελματική, αλλά και προσωπική τους ζωή.

Σύμφωνα με κάπως παλαιότερες εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε 5 χρόνια από σήμερα, το 80% των σημερινών γνώσεων θα έχει απαξιωθεί. Ως τόσο το 80% των ατόμων, που θα βρίσκονται μετά από 5 χρόνια στην αγορά εργασίας έχει ήδη εισέλθει σ' αυτήν. Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει η επιτακτική ανάγκη για επιμόρφωση και για το σχεδιασμό της διά βίου μάθησης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, με υπερδεκαετείς εμπειρίες από ξεχωριστά προγράμματα και πρωτοβουλίες άμεσα και έμμεσα σχετιζόμενες με το υπό διαπραγμάτευση θέμα προχώρησε από το 1994 σταδιακά στην καθιέρωση πλαισίων και ενεργειών, που σκοπεύουν να τοποθετήσουν τη διά βίου μάθηση στο επίκεντρο των εθνικών, όσο και των ευρωπαϊκών πολιτικών.

Το ότι η Ευρώπη βρίσκεται πλέον στην εποχή της γνώσης επιβεβαιώθηκε στη συνάντηση κορυφής της Λισσαβώνας. Τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα βρίσκονται στην καρδιά των επερχόμενων αλλαγών και πρέπει να προσαρμοστούν ανάλογα.

Η διά βίου μάθηση πρέπει πια να λειτουργεί σαν κοινή στέγη στην οποία να συγκεντρώνονται όλες οι όψεις της διδασκαλίας και της μάθησης να είναι κατευθυντήρια αρχή, που διέπει την παροχή μάθησης και τη συμμετοχή σ' όλες τις δυ-

νατότητές της. Οι πολίτες έχουν το δικαίωμα ίσων ευκαιριών προσαρμογής στις απαιτήσεις των κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών για να συμμετέχουν ενεργά στη δημιουργία της Ευρώπης του μέλλοντος.

Σήμερα στην Ευρώπη εκπαιδεύονται περισσότεροι άνθρωποι για περισσότερο χρόνο, αλλά συγχρόνως διευρύνεται το χάσμα μεταξύ εκείνων που διαθέτουν επαρκή επαγγελματικά προσόντα και των μειονεκτούντων. Ενώ η Ευρώπη γηράσκει, οι κοινωνίες της μεταμορφώνονται σε διαπολιτισμικά μωσαϊκά.

Στις κοινωνίες της πληροφόρησης πρωταγωνιστής είναι ο ίδιος ο άνθρωπος. Η ποιοτική βασική εκπαίδευση και η αρχική επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση αποτελούν ουσιαστικό θεμέλιο της μάθησης. Οφείλουν να παρέχουν σ' όλους τους νέους ανθρώπους τις βασικές δεξιότητες και κυρίως να τους «μαθαίνουν να μαθαίνουν».

Η αδιάλειπτη φύση της διά βίου μάθησης αναδεικνύει περισσότερο το ρόλο της μη τυπικής και της άτυπης μάθησης. Η διά βίου μάθηση και ο σχετικός νεολογισμός «lifewide learning» μας δείχνει τη συμπληρωματικότητα της τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μάθησης.

Οι στρατηγικές για τη διά βίου μάθηση είναι:

1. Περισσότερες επενδύσεις στο ανθρώπινο δυναμικό.
2. Νέες δεξιότητες για όλους.
3. Η εκτίμηση της μάθησης.
4. Η μάθηση να πλησιάζει τον εκπαιδευόμενο.
5. Εξασφάλιση νέας συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού.

Σήμερα περισσότερο από ποτέ, όλοι χρειαζόμαστε πληροφορίες και συμβουλές, που να βασίζονται στο διαδίκτυο και τις τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας ανοίγοντας νέους ορίζοντες.

Οι τοπικές και περιφερειακές Αρχές θα πρέπει να διαθέτουν την υποδομή για την πρόσβαση στη διά βίου μάθηση, όπως π.χ. η φροντίδα των παιδιών, οι μεταφορές και η κοινωνική πρόνοια.

Οι τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας προσφέρουν τεράστιες δυνατότητες πρόσβασης διασκορπισμένων και απομονωμένων πληθυσμών στη μάθηση με πολύ οικονομικό τρόπο.

Παράλληλα, αστικές περιοχές με μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα μπορούν ως κέντρο δημιουργίας ενός πλήθους εταιρικών σχέσεων, να καταστήσουν τη μάθηση κινητήρια δύναμη για την τοπική και περιφερειακή αναγέννηση.

Οι δραστηριότητες αυτές αποτελούν τη βάση για συνεργασία και ανταλλαγές μεταξύ κρατών, κοινοτήτων και περιοχών, που έχουν κοινά χαρακτηριστικά και αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα.

Η κυρίαρχη ιδέα που διέπει τα νέα κοινοτικά προγράμματα εκπαίδευσης, κατάρτισης και δράσης για τους νέους είναι η διά βίου μάθηση και εφαρμόζονται από τις αρχές του 2000. Τα προγράμματα αυτά προβλέπουν την ανάληψη κοινών δράσεων, πράγμα εξαιρετικά ενδιαφέρον για τη διά βίου μάθηση που είναι διακλαδική και ενοποιητική.

Οι τρέχουσες σχετικές δραστηριότητες στην Ευρώπη είναι:

Η πρωτοβουλία για την ηλεκτρονική μάθηση (e-learning).

Η δημιουργία κοινού ευρωπαϊκού υποδείγματος βιογραφικών σημειωμάτων.

Το σχέδιο δράσης και κινητικότητας.

Το ευρωπαϊκό forum για τη διαφάνεια των επαγγελματικών προσόντων.

Ο καλύτερος τρόπος να πετύχουμε τη διά βίου μάθηση είναι:

- Να δημιουργήσουμε μία κοινωνία όπου όλοι να έχουν τη θέση τους και η οποία να προσφέρει ίσες δυνατότητες σε ό-

λους με βάση τις ανάγκες και απαιτήσεις των ατόμων.

- Να επιτύχουμε γενικά υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης και επαγγελματικών ικανοτήτων σε όλους τους τομείς έτσι, ώστε οι γνώσεις και οι δεξιότητες των ατόμων να παρακολουθούν τις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της αγοράς.

- Να προσαρμόσουμε τους τρόπους με τους οποίους παρέχεται σήμερα η εκπαίδευση και κατάρτιση, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν όλοι στη διά βίου μάθηση και να προγραμματίζουν μόνοι τους πως να συνδυάζουν τη μάθηση, την εργασία και την οικογενειακή ζωή.

- Να ενθαρρύνουμε τους ανθρώπους και να τους παρέχουμε τα απαραίτητα εφόδια, ώστε να συμμετέχουν και πάλι πιο ενεργά σε όλους τους τομείς της σύγχρονης δημόσιας ζωής και ιδίως στον κοινωνικό και πολιτικό βίο και αυτό σε όλα τα επίπεδα της συλλογικότητας συμπεριλαμβανομένου του ευρωπαϊκού.

Είναι όμως απαραίτητο να τονισθούν και ωρισμένα ζητήματα που προκύπτουν και χρήζουν λύσεων:

1. Μία αποτελεσματική διά βίου εκπαίδευση και κατάρτιση, προϋποθέτει επανασχεδιασμό της αρχικής εκπαίδευσης, προσπάθειες μεταρρύθμισης αυτής, ώστε να μην καταστεί η επιμόρφωση και επανακατάρτιση μόνιμος «διορθωτικός συντελεστής» της πρώτης αλλά επίκαιρο συμπλήρωμά της.

2. Εκτός από τεχνικές δεξιότητες για άνετο χειρισμό των μέσων ηλεκτρονικής επικοινωνίας, τα άτομα πρέπει να αποκτήσουν ικανότητες εκτίμησης και επιλογής των προγραμμάτων κατάρτισης επιμόρφωσης κ.λ. που θα προσφέρονται εντός ή εκτός του διαδικτύου, ώστε να συμπληρώνουν και να εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους.

3. Τα στοιχεία της διά βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης θα πρέπει να αποκτώνται και να συνενεργούν μεταξύ τους επάλληλα, συνεκτικά και πολλαπλασιαστικά, συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη της εν γένει προσωπικότητας του ατόμου σαν ενεργού πολίτη, προκειμένου να συνδιαμορφώσει τις κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις.

4. Οι έντονες τεχνολογικές καινοτομίες είναι οι τρόποι που χαρακτηρίζουν τη διά βίου εκπαίδευση και συνθέτουν μία νέα κουλτούρα μάθησης συνδέοντας στενά μέσω του Η/Υ και των δικτύων, την προσωπική ζωή, την ψυχαγωγία και την εργασία. Η προσφορά προγραμμάτων επιμόρφωσης και επανακατάρτισης όπως και η ποικιλία των πηγών απόκτησης γνώσης θα αυξηθούν ραγδαία. Τίθεται έτσι κατ' αρχήν θέμα ποιοτικού ελέγχου και πιστοποίησής τους.

5. Προκύπτει άμεση η ανάγκη ενθάρρυνσης και ενεργού υποστήριξης των ενηλίκων, ώστε να εξοικειωθούν γρήγορα με τη χρήση Η/Υ και δικτύων, προκειμένου να τα αξιοποιήσουν και για τη διά βίου εκπαίδευση και κατάρτισή τους.

6. Η αυτονομία δράσης των ατόμων στο εργασιακό τους περιβάλλον, η εξατομίκευση των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών δρόμων, η ανάληψη μεγαλύτερων προσωπικών ευθυνών μαζί και οικονομικών συνεισφορών σε θέματα εκπαίδευσης, κατάρτισης και διά βίου μάθησης φαίνεται, ότι αποτελούν ένα από τα βασικά ζητούμενα του άμεσου μέλλοντος.

Το Cedefop από την πλευρά του συνέβαλε και θα εξακολουθήσει να συμβάλλει στη συστηματική διερεύνηση, τόσο των επί μέρους πτυχών της διά βίου εκπαίδευσης, όσο και στο όλο θέμα συνολικά. Η συστηματική καταγραφή, ταξινόμηση και επεξεργασία, η ανάλυση και έρευνα σχετικών πληροφοριών και δεδομένων α-

πό ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ξεκινήσει εν μέρει πριν από αρκετά χρόνια.

Ενδεικτικά αναφέρονται τα θέματα της διά βίου εκπαίδευσης:

- Εξελικτικών τάσεων στα επαγγέλματα.

- Ποιότητας της κατάρτισης.

- Κινητικότητας.

- Χρηματοδότησης και κόστους - ωφέλειας της κατάρτισης.

- Αναγνώρισης τυπικής και μη τυπικής μάθησης.

- Εκπαίδευσης των Εκπαιδευτών.

- Στατιστικής καταγραφής δεδομένων για την κατάρτιση.

- Εντοπισμού και διάδοσης καινοτομικών προτάσεων ή λύσεων.

- Ηλεκτρονικής μάθησης.

Το Ηλεκτρονικό Χωριό Κατάρτισης (Electronic Training Village) προσφέρει πέρα από τη δυνατότητα θεματικής ενημέρωσης και εκείνη της αμφίδρομης επικοινωνίας.

Επανελλημένα έχει λεχθεί ότι οι σύγχρονες κοινωνίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «κοινωνίες της εκμάθησης» (learning societies) ή «κοινωνίες της γνώσης» (societies of knowledge). Η επιστημονική γνώση αυτή καθ' αυτή αλλά και η ενσωματωμένη στην τεχνολογία και στην καινοτομία είναι κυρίαρχες στις

σύγχρονες κοινωνίες, η γνώση όμως αυτή τείνει να καθοδηγείται και να χειραγωγείται από ένα δίκτυο θεσμών π.χ. εργαστήρια μεγάλων παγκοσμιοποιημένων επιχειρήσεων, να μεταβάλλεται πολύ γρήγορα και να ελέγχεται πολύ συστηματικά.

Εξ άλλου, οι άλλες μορφές γνώσης π.χ. φιλοσοφική, μυστικιστική, τείνουν να υποταχθούν στη δεσπόμενη τεχνοεπιστήμη (technoscience).

Τίθεται, λοιπόν, το ζήτημα, πώς οι άνθρωποι που εγκαταλείπουν τους χώρους εργασίας θα μπορέσουν να κρατηθούν σε κάποιο βηματισμό σε σχέση με τις νέες κατακτήσεις. Η ανάγκη για τη διαμόρφωση σχημάτων για την παραγωγή και κυρίως τη διάχυση της γνώσης γι' αυτήν την κατηγορία των πολιτών (όσους δηλαδή εγκαταλείπουν την εργασία τους), είναι απολύτως επείγουσα και απαραίτητη. Βέβαια, το επιχείρημα γι' αυτήν τη νέα επιταγή δεν είναι μία άποψη ουμανιστική-ανθρωπιστική, αλλά όσο οι κοινωνίες αποκτούν για τη στοιχειώδη λειτουργία τους ένα ελάχιστο επίπεδο αλφαριθμητισμού δεν είναι δυνατόν να αφήσουν ένα μέρος του πληθυσμού τους εκτός των βασικών διεργασιών τους. Σημειώνεται, ότι το 2020 σε μία μέση ευρωπαϊκή πόλη θα συναντά κανείς σε κάθε πέντε πολίτες έναν πολίτη πάνω από 65 ετών.

Βιβλιογραφία

Κ. ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ κ.ά.: Ο θεσμός του Επιμορφωτού. Ο.Α.Ε.Δ. - Ι.Π.Α. Αθήναι, 1993.

Κ.ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: Η Δημοσιότητα. Αθήναι, Θ' έκδ. 2001.

Εκθέσεις Ε.Ε. (1995 και 1997) σχετικά με την δημογραφική κατάσταση στην Ε.Ε.

ΕΜΚΕ - ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ, Η.: Έλληνες ηλικιωμένοι πολίτες. Αθήνα. ΕΛΛΗΝ, 1999.

Καθημερινή, 22/10/2000.

Learning Capacities in Knowledge Production Systems. University of Lansanne, 2000.